

Frater Jan Smits

Fraters van Tilburg lieten hun sporen na

Frater Jan Smits was in de jaren vijftig en de jaren negentig werkzaam in Den Bosch.

Veel herinneringen aan Den Bosch heeft hij niet. Zijn eerste periode hier (1950-'54) is 'al zo lang geleden' en in zijn tweede termijn (1996-'99) had hij als lid van het provinciaal bestuur van de 'Congregatie van Onze Lieve Vrouw, Moeder van Barmhartigheid' niet veel contact met de stad. Maar als een van de zeer vele frater-onderwijzers die hier gedurende circa 140 jaar werkzaam zijn geweest, mag hij model staan voor het culturele erfgoed dat de 'Fraters van Tilburg' Den Bosch hebben nagelaten.

Geboren op 15 september 1925, 'onder de rook van het Moederhuis van de Fraters in de Gasthuisstraat, nu Gasthuisring', ging Jan Smits vanaf zijn 17e als Frater Eustachio door het leven. Maar in de jaren '60 van de vorige eeuw legde hij, zoals zoveel van zijn confraters, met zijn toeg ook zijn kloosternaam af. Vanaf dat moment was het frater Jan Smits. Want frater is hij met hart en ziel gebleven. Overigens was het niet de rook van het belendende Moederhuis, die van invloed is geweest op zijn roeping. 'Wat wel zeer zeker van invloed is geweest, was de school waar ik tot mijn twaalfde onderwijs heb gevolgd. Op deze school waren fraters werkzaam die een grote invloed op mij gehad hebben. Dat waren heel toegewijde mensen. Dat neem je mee in je leven.' Verder: 'In mijn familie zijn er veel frater geweest. Weliswaar in voorgaande generaties, ik heb geen van hen gekend, maar ik denk dat door de verhalen die je hoorde over die mensen, zoiets toch zijn sporen nalaat.' Tel daarbij de zuster van zijn moeder, die bij de Clarissen was ingetreden – 'en die we eens per jaar mochten bezoeken, op tweede kerstdag' – en het plaatje is wel zo ongeveer compleet. Jan Smits is bepaald niet de enige bij wie het zo gegaan is.

Curaçao

Met die roeping op zak ging Jan Smits op zijn twaalfde naar het internaat van de Fraters van Tilburg in Goirle, 'wat zeer tegen de zin van mijn moeder was'. Ze vond dat een jongen van twaalf nog thuis hoorde te zijn. 'En ik vind achteraf dat ze gelijk heeft. Het is beter dat je eerst ULO of HBS doet. Dan ben je wat ouder als je gaat en dan is je keuze om frater te worden bewuster. Van de klas van vijftig jongens waar ik mee begon bleven er maar weinig over. De meesten vielen af. Op latere leeftijd zou je minder afval hebben gehad.' 'Je was ook nu zeventien voor je officieel je intrede deed in de congregatie. In 1942 ben ik in noviciaat gegaan. Vanaf die tijd was je frater, ook al was je nog niet geprofest. Dat volgde later allemaal. Na vijf jaar deed ik mijn eeuwige professie, zoals dat heette.' In 1945 slaagde frater Jan Smits als onderwijzer, maar van zijn eerste school, aan de Broekhovense-

weg in Tilburg, heeft hij maar kort plezier gehad. Na drie maanden werd hij ziek (tbc) en moest hij anderhalf jaar kuren in Loon op Zand. Eenmaal herboren begon zijn loopbaan als onderwijzer pas echt. Op de Canisiusschool aan de Korvelseweg in Tilburg, gevolgd door Den Haag, Den Bosch (Aloysiusschool, Sint Josephstraat), weer Den Haag (maar nu op een Muloschool) en toen Curaçao. 'De algemeen overste wilde me spreken. We hadden gedacht u naar Curaçao te sturen, wat vindt u ervan. Dat was het laatste waar ik aan gedacht had. Wat had ik daar te zoeken. Ik had het hier goed.' Nadat ze hem duidelijk hadden gemaakt dat ze op Curaçao behoefte hadden aan iemand met zijn bevoegdheden – na zijn L.O.-akten wiskunde en handelskennis deed hij ook M.O. boekhouden en M.O. handelswetenschappen – kende de frater in Jan Smits het antwoord. 'Als jullie mij ergens nodig hebben, wie ben ik dan om neen te zeggen.'

Bestuurder

Op Curaçao heeft frater Jan Smits les gegeven aan de HBS. 'Dat heb ik met groot plezier gedaan moet ik zeggen.' Hij zou echter eerder dan in 1984 naar Nederland zijn teruggekeerd als hem niet was gevraagd een soort M.EAO, daar MAO geheten, op te richten, daarin zakelijk bijgestaan door een regerings-vertegenwoordiger.

Terug in Nederland was het gedaan met zijn onderwijs-carrière. Hij werd gekozen in het algemeen bestuur van de congregatie. Twaalf jaar heeft hij daar deel van uitgemaakt. Vanaf 1996 is hij daarna nog zes jaar lid geweest van het bestuur van de Nederlandse provincie van de congregatie. Waarvan de eerste drie jaar in Den Bosch, zetelend in het klooster van de fraters in de Sonniusstraat. De laatste drie jaar in Tilburg, nadat hij ook nog eens was gevraagd voor het bestuur van de gemeenschap van 'Johannes Zwijsen', als moederhuis nu tevens verpleeg- en verzorgingshuis voor de alsmoer ouder wordende fraters.

Kentering

Voor een terugblik op Den Bosch verwijst frater Jan Smits, wetende dat zijn geheugen dat toch niet allemaal meer kan reproduceren, naar het blad *Ontmoetingen* uit 1962, gewijd aan het eeuwfeest van de Fraters van Tilburg in Den Bosch:

Met drie fraters begonnen zij daar in de Torenstraat, waar behalve het eerste klooster ook de eerste school – begrijpelijkerwijs de Sint Jansschool – werd gesticht. Met 19 leerlingen. Al snel volgden de Sint Aloysiusschool (1865), de Sint Jacobsschool (1870), de Sint Josephschool (1872) en de Sint Cathrien-school (1877). In 1877 hadden deze vijf scholen samen ongeveer 900 leerlingen. Het aantal fraters

Frater Alexis met zijn leerlingen van de vijfde klas van de Sint Aloysiusschool in de Sint Josephstraat (1931). Op de foto J. Huizinga, Dirk de Haan, Gerard Jorna, Frans van Grinsven, Piet Velenga, Edmond van Gool, J. Dingen, Victor Swane, Jan Michels, J. Veltman, Ferdinand van den Brugge, Walter van Alphen, Kees Trimbos, Ruud Wirtz, Willy Vervoordeldonk, Joop van Muyen, Henk Bernsen, Fons Korthals, Kees Trimbos, Nico van Rosmalen, Van Delft, Dirk Appel en een aantal nog niet geïdentificeerde leerlingen. (Foto: Stadsarchief, geschenk J. Dingen)

dat les gaf was toen ongeveer 20, bijgestaan door enkele 'leke-onderwijzers'. In 1911 kwam de Sint-Janstichting tot stand als bestuur voor alle Bossche fraterscholen.

Na de (bijna) honderd jaar dat de fraters het katholieke onderwijs aan jongens (en niet te vergeten al hun parochiewerk, het buitenschoolse jeugdwerk, enz.) hier beheersten was er sprake van een kentering die, achteraf gezien, het einde van hun aanwezigheid in Den Bosch inluidde. Als uitvloeisel van het besluit van de congregatie om zich meer op andere (ontwikkelings)gebieden te richten – lees: nieuwe missiegebieden in o.a. Afrika en Brazilië – trokken de fraters zich in 1958 terug uit de Sint Cathrienschool (Kruisbroedershof), Sint Aloysius-school (Kempenlandstraat), Sint Canisiusschool (Antoon der Kinderenlaan), de beide Damiaanscholen (Elzenstraat) en de VLO-school Sint Angelus (Zuid-Willemsvaart). Nochtans bleven fraters ook in 's-Hertogenbosch nadrukkelijk aanwezig. Het aantal fraterscholen mocht er nog altijd zijn: de Sint Tharcisiusschool in de Vogelwijk, de Sint Jacobschool in de Jacob van Maerlantstraat, de Mgr. Prinsen-

school in de Mgr. Prinsenstraat, de Pius x school in de Aartshertogenlaan, de Mgr. Zwijsenschool in de Leonardus van Veghelstraat en de Sint Aloysius-school in de Sint Josephstraat en in Zuid (Adr. Willelaertstraat), alsmede de Bisschoppelijke Kweek-school, Middelbare Handelsavondschoon en Handels-VLO Sint Paulus – alle drie in de Sint Josephstraat –, de R.-K. Centrale School voor v.g.l.o. in de Verwersstraat en de B.L.O.-school St.-Franciscus in de Keizerstraat.

De fraters hadden, na eerst de verhuizing van de Torenstraat naar de Papenhulst (1929), op dat moment (1958) drie kloosters in Den Bosch, te weten 'Het Huis van de Zoete Moeder' (het tegenwoordige Sint Janscentrum op de Papenhulst), 'Het Huis van O.L. Vrouw, Zetel der Wijsheid' in de Sint Josephstraat en 'Het Huis van de H. Leonardus van Vechel' in de Sonniusstraat.

Apart volk

Op de vraag wat frater Jan Smits nog weet van die tijd: 'Niet veel moet ik zeggen. Het is intussen wel vijftig jaar geleden.' Maar bepaalde herinneringen zijn gebleven. 'We woonden op de Papenhulst. Als we naar school (Sint Josephstraat) gingen, liepen we altijd door de Sint-Jan. Op de Parade (Zuidertransept) er in en bij de Zoete Moeder er weer uit. Op de hoek van de Sint Josephstraat (Leonardusgesticht, thans Openbare Bibliotheek) zagen we de oude mannen

De Duitsers vorderden in de oorlog het gebouw van de Aloysius. Op de foto van 25 maart 1942 de leerlingen van klas 1 die les kregen in het gebouw van Fotobureau Het Zuiden aan het Emma-plein. (Foto: Stadsarchief, collectie Het Zuiden)

Leerlingen en fraters van de Sint Angelus-school voor u.l.o. aan de Wolvenhoek. De korte broeken en drollenvangers werden in 1937 gefotografeerd. (Foto: Stadsarchief, collectie Het Zuiden)

en vrouwen voor het raam zitten. Ik had het naar mijn zin. Zowel op school als in ons huis.’
 Dan iets anders: de Maria-omgang. In die tijd waren het de fraters die het beeld van de Zoete Moeder jaarlijks door Den Bosch droegen, wat zij als een bijzonder privilege beschouwden. ‘Ik herinner me dat ik ook een keer het beeld mee gedragen heb. Dat vond ik zeer indrukwekkend.’
 ‘Ik heb goede jaren gehad in Den Bosch. Een apart volk, dat vond ik wel. Met carnaval hartstikke gek. De kinderen waren zo in de ban van carnaval dat we er op school nauwelijks iets mee konden doen. Apart volk bedoel ik niet negatief, eerder positief. Als je zag hoe jongelui van het leven konden genieten, dat vond ik wel prachtig.’
 Tenslotte: ‘Achter ons huis liep de Binnendieze. Die stonk in die tijd. We zagen hoe onze achterburen ’s morgens de nachtspiegel leeg gooiden in het water. Dat was niet leuk. Echt vies.’

Sporen

Blijvende contacten heeft frater Jan Smits aan Den Bosch niet overgehouden. ‘Daarvoor ben ik te kort in Den Bosch geweest. Ik heb ook niet in het jeugdwerk gezeten. Ik had altijd studieopdrachten, daar had ik mijn handen vol aan. En toen ik later in de Sonniusstraat zat was ik al in de 70. Bovendien had ik een bestuursfunctie. Dus ik had geen contacten met of in Den Bosch.’

Op 1 september 2004 vertrokken de laatste fraters uit Den Bosch. Tien waren het er nog maar die ten langen leste in de Sonniusstraat huisden. Op enig moment zijn het er tegen de 100 geweest, die in Brabants hoofdstad werkzaam waren. Ze hebben hun sporen nagelaten, al kan niemand zeggen hóé groot hun invloed op de Bossche gemeenschap is geweest.

Literatuur

- Frater M. Tharcisio Horsten, *De fraters van Tilburg van 1844-1944*, 3 dln. (Tilburg 1946/1952)
- Frater E. Verrijt e.a. (red.), ‘Eeuwfeest fraters ’s-Hertogenbosch’, speciaal nummer (afl. 14) van *Ontmoetingen* (1962)
- P. v. Zoest, ‘125 jaar fraters in Den Bosch: onderwijs als roeping’, in: *Ontmoetingen* 86 (aug. 1987) p. 14-23